

MAGYAR FIGYELŐ

KAZINCZY ERDÉLYI LEVELEIBŐL

Azt a szót, hogy Erdélyben oly hegyeket fogok mászni, mint a tokaji, nagyításnak vevém elindulásomkor, olyakkal szólván, kik Erdélyt láták: de most előre nézvéen Nyires felé, s Kraszna felé hátra, nagyításnak többé nem vehetém, nagy nagyítás épen ugyan nem vala. Csak hogy ez a bércé a Magyarországot és Erdélyt elválasztó Meszesnek, itt a maga csúcsainak sorában áll, mely miatt magasságát a szem fel nem veheti, lábain sok faluk foghatnának helyt. Meredekségét inkább is érzém az ereszkedőn, s lányom enyelgéseit közt, ki kendőjét tele szedé virágokkal, anyja testvérei, s egy szeretett barátnéja nevét sikoltozá, felejtém a mi ejesztgetné szemeimet. Végre egészen eltikkadva a legfőbb ponton valék.

Hah! mily rezzenő pillantat! Elöttem fekvék az egész Erdély. És bár eléggé érezhetőleg önthetném szóba a mit láttam. De ha a tájfestés szóval és nem rajzolatban mindig sikeretlen is, minthogy az efféle leírások az iskolák szólása szerint, nem az idő, hanem az ür tárgyai: annak a mit mondok, ha leveleim megjelennek, lesz az a haszna, hogy segíhetik azoknak érzéseiket, kik e cikkelyt itt fogják olvasni. Megfordulék sarkamon, s valamerre tekinték, éjszaktól keletig, s onnan tovább dél és nyugot felé, dombot láték és völgyet, s úgy dombot és völgyet minden lapály nélkül, mint midőn a kertész spallérja tetejét zsinór után nyirdeli. A Kárpát ága, mely Késmárk mellől Máramaroson s tovább aztán a Székely földön megyen le Szeben és tovább Fogaras mellé, a távolság miatt elvesze szemeim elől, elveszének az abrud-bányai s hátszegi rengetégek is. Egyedül a Blagyásza üté ki magát, a merre Belgrádot képzelhetém, a dombok és völgyök örök síkja közül s oldalain foltonként fehérle még mostan is a hó. Szótalanul állék itt. Úgy tetszék, mintha valamely isten egy magasán kiálló pontról nézte volna sok ideig a habokban hánykodó tengert, s tündér botjával egyet ütven, épen most parancsolta volna, hogy a tenger azon alakban változzék földdé, de már benőve erdőkkel, melyben egy perc előtt hánykodó hab vala, s még előttem nem volt megteremtve az új föld embere, még nem voltak megteremtve állatjai, mert innen nem vala látnom semmi falut, semmi tornyot, semmi kalibát; a táj ember nélkül, nyáj és marha nélkül, madár nélkül volt.

Láttam hazámnak sok tetőjét, s nem könnyen mulaszték el valamely alkalmat, hogy a legmeredekebb bérceteket is megmászván, rólók körültekinthessek, s ismervén a különbséget azok és ezek közt elmondhatom, e látvány egyetlen a maga nemében s planetánknak talán semmi más pontjan fel nem találhatik. A királyi Táttra, a budai, pozsonyi, tokaji, s csak az újhelyi tetők is, szebb tájat terjesztenek el a szem előtt, ott nagyobb és kisebb, hegyesebb és domborúbb hegyeket, messzire elnyúlt síkot, sok városokat és falukat, nyájakat és embereket látni, s a hajókat vivő Dunát és Tiszát, az árkaiból messzire kiömlő Bodrogot, s

így a darab stafirozva van. Itt mindezekből épen semmi. Magam valék itt lovaimmal, szekereimmel, cselédeimmel, s a mi rémítő az érzésben vagyok, az még nagyobbodék azáltal, hogy a nap is el vala rejtve, s az ég egész golyóbisát felettem mindenfelé bús felhők borították el.

Messze mértföldre terjede horizontom, s képzelhetni a kék szín mint vesze el, a feketés zöldön kezdve a veresellő sárgálló fehérig, hol azt az égnek vég színétől nem lehetne megkülönböztetnem. Ha a mit itten láték, tárgy lehetne valamely művész ecsetének, óhajtanám festené valaki. De az a bús és sötét egyenlő, minden változás nélkül vásznan, annál inkább rézbe metszve, nem tehetne kívánt hatást, mint egy tengerpart és sziklák és hajók, s légi perspectiva nélkül, s a *Claude-Lorraineket* és *Verneteket*, kik egy alig érezhető rándítással tömérdek messzeséget tudának átvinni darabjaikba, kifárasztaná. Itt magát kell látni az egyszerű pusztá nagy természetet, s ily bús fellegetek alatt.

*

Mióta Erdélybe beléptem, magyartól még nem hallottam egyéb szót, mint magyart, de egy magyarországi valaki itt is németül szóla velem, s barátim biztatnak, ezt fogom majd mondani, mikor Erdélyt idehagyom is. Bejártam Erdélyt, s kénytelen vagyok vallást tenni, hogy barátim igazat jövendőltek: kivéven a szász földet, velem a külföld nyelvéen senki nem szólott, de igen magyarul a külföld szülöttjei.

S itt a társasági együtt léteben is valami szívesebb, melegebb van, mint hazánknak korcs tájékin. A tizenhárom magyar s öt székely vármegyéből álló országban mindenek ismerik egymást, nagy részben rokonok, s úgy bánnak egymással mint rokonok, holott némely helyeken a rokont is idegennek szeretik nézni. Atyám, apám, anyám a nevezet, mellyel gyermek szüleihez szól, s együttlétükben szüntelenül cseng a mélcás bátyám vagy öcsém uram, s mélcás néném vagy húgom asszony. Az igen bátor bátyám s öcsém uram, s a hideg uram öcsém s rettegő uram bátyám, így meg vannak nemesítve, vagy elkerültetnek.

Csak vallást kell tennem előtted, hogy Erdélyben két három helytt álmélkodva hallák, hogy én magyarországi magyar oly jól tudok magyarul, mint ők, s ezt egy fiatal tisztviselő nekem komplimentként mondotta.

*

Erdélynek szabad dicsekedni, hogy literaturánk gyümölcsei annak felvirradásában itt termének, és nem nálunk: nekünk, hogy a jobb izlést s nyelvünk igazi csinosodását nem ők adák, hanem mi, ha tudniillik a számból *Báróczyt* és *Baróti-Szabót*, ezt a rómaiak, azt a franciák követésében, kiveszem. Némely házak férfi és leány gyermekei fordítgatának, nevelőknek s szüleiüknek felvigyázások alatt, s olykor ezeknek segédjökkel is, s atyáikat nem tartóztatá fonák szégyenlés, a gyermeki próbát sajtó alá eresztteni. Belisart ketten fordíták; itt adá Cidet *Teleki Ádám*; itt kesereg atyjának s kedves testvérenek halálát *Teleki József*, egy felejthetetlen elégiában, mely legalább folyó szép beszéde, könnyen ömlő versei, s philosophiai s politikai leckéi által érdemlé, hogy közönséges tapssal fogadtaték; s *Teleki* sok ideig első, sőt egy verselőknek tartatott, s az idegen íz gyűlölnél a Cid fordítóját is elhomályosította; *Gyöngyösi János* itt írta rimes dimitzeit, míg nálunk a szép nemében alig találtaték egy-két író, kjt a nemzet ismerni akara. S az erdélyiek, hívek a szokáshoz, úgy hitték, még mindig van valamely hiánya nevelésöknek, ha gyermekeiket a külföldre ki nem küldik, a mit mi igen kis számban cselekvénk. Az erdélyiek így, ha nem

tanultak is, láttak, hallottak, könyveket hoztak haza, olykor rezeket, metszett köveket; fitogtatásul talán magokra nézve, de másoknak nagy hasznokra.

*

Prof. Kézy úrnak izraelitai keresztneve egy jegyzést tétet velem, mely kicsinység, de némely figyelmet érdemel: ez az Erdély erősen szereti a bibliai neveket, s főképen az ótestamentomiakat. Itt az *Ádámok*, *Mózesek*, *Abrahámok*, *Sámuelek*, *Dánielek*, *Simonok*, *Rebekák* és *Ráchelek*, *Judithok* és *Eszterek*, folyó nevek; sőt a mi nálunk példátlan, vannak itt *Ábelek* is, és *Timotheusok*. Szereti ez a föld a Farkast is, és a Drusiánát, Polyxéniát, s ezeknek diminutivumaik *Drusszi* és *Póli*, mint *Ábel Ábi*, *Borbála Biri*, *Anna Anikó*, *Mária Mariskó*, s *Krisztin Titi*.

*

Még nem ütötte vala el a kilencet, midőn Tordára beértem, s vasárnap lévén, kedvem jöve megjelenni az unitáriusok isteni tiszteletén. Kértem tehát predik. B a r a b á s S á m u e l urat, engedné, hogy hallgatója legyek, s hogy székében foghassak helyt. Az utolsót a tiszteletreméltó ember örömmel teljesíté, de nem az elsőt, mert most egy gyűjtögetés végett Kolozsvárról kiküldött deáknak kelle papolni.

Ha nem tudám vala, mely felekezet templomába vezettetém, azt fogtam volna hihetni, hogy az enyéim közt vagyok. A férfiak belépven székeikbe, állva maradnak, szemök eleibe tartják kalapjokat, a hogy azt a németországiak is cselekszik. Egyedül a szép nemnek van az a szabadsága, hogy befordulván székeikbe mindjárt leülhessenek, s úgy hajlanak elő, elmondani rövid felkiáltásokat. A két vallás különben is hasonló egymáshoz, s gyakran történik, hogy az unitáriusok templomaikban református predikátor tart tanítást.

*

Vége vala a tanításnak, s a deák már le akara szállani a papolóból, midőn még megállta, s buzdítást teve híveihez, hogy egy *Luther*-templom felségelésére adakozzanak. Alig mertem füleimnek hinni, s kérést tévők predikátor úrnál, mint szedetik itt idegen felekezet számára segély. Erdélyben a templomot építeni akaró, de erre magát elégtelennek érző gyülekezet bejelenti szükségét a kormányzéknel, és ha ott engedelmet nyer a segélygyűjtésre, bármelyik felekezethez tartozzék, az kihirdettetik az országnak minden religióbeli templomaiban, s ennek tudása érdemlé, hogy életemnek két óráját itt minden haszon, és minden öröm nélkül elvesztém.

*

Mely irigylést érdemlő szerencse juta nekem, hogy Erdélyt láthatám, és hogy így láthatám! Hálaival telik el szívem irántatok, kiknek oly szép örömeiket köszönhetek, s leginkább ti irántatok, andrásfalvi és zsbói barátném és barátim s teirántad nemeslelkű *Cserei!* Majd ha átlépek Gencs és Nagy-Károly közt a határon, visszatekintek az elhagyottombok felé s áldást könyörgök az anyyi jó és nagy fiak, az anyyi jó és nagy leányok szülőföldjére.

Jó föld! tiszták és nem tiszták mindenhol vagynak, nálunk mint nálatok s nálatok mint nálunk. De te valóban nem vagy úgy elromolva mint mi. E vallással térek el innen, s ezt mondom majd azoknak, kik ide jönnek, hogy meglássanak, s reménylem, hiszem, a mit én érzék, érzeni ők is fogják.

A MULT NÉGY OSZLOPA

Az igazság olyan mint a napfény. Sem köd, sem füst, sem felleg nem képes örökre rejtve tartani. Minden homályon és minden sötétségen keresztülcsillan egyszer, ha ideje eljő.

A mesterséges ködöt, melyet történelmi szerencsétlenségünk bosszorkánykonyhájáa fejlesztett és igyekezett Erdélyre ráborítani: egyetlen lebbenésével elfújta a felszabadult igazság szele. Erdély történelmi valósága tisztán fénylik újra s fénye előre s hátra messzire mutat.

Ha csupán a búcsúzó esztendő eseményein futtatjuk végig emlékezetünket, szemünk előtt mélységek tárulnak föl Erdély magyar multjának történetéből. A történelmi mult négy súlyos oszlopát látjuk kiemelkedni ebből az egyetlen esztendőből, mely négy oszlop a véletlen (vagy a törvényszerűség?) csodálatos rendezése folytán együtt képviseli mindazt, ami egy népet államalkotó nemzetté emel ezen a földön.

A Zápolya-utcai temetőből felszínre került honfoglaláskori magyar vitéz a magyar fegyver évezredes uralmát hirdeti. Apaffy Mihály fejedelem hamvai a felvilágosult magyar államvezetés emléket idézik történelmi idők távolából s egyben örökséget jelentenek, kötelező, de céltudatos és törvényes örökséget a földnek ezen a csücskén, melyet számunkra — és egyedül a mi számunkra — a sors évszázadokkal ezelőtt kijelölt.

Az egyetlen ünnepe a magyar tudomány egyeduralmát s idők mélyére nyúló gyökereit jelenti s a százötven éves Nemzeti Színház a magyar művészet elsősülöttségét Keleteurópában.

Fegyver, államvezetés, tudomány, művészet: hiánytalanul együtt áll mindaz, ami egy nemzet lényegét jelenti. Fegyver, államvezetés, tudomány, művészet: négy oszlop, mely nélkül nincsen ország. Mivel

csak ez a négy oszlop képes fönn tartani a boltozatot, mely hazát borít valamely nép fölé.

Ami velünk történt, a történelem tükrében csekély esemény. Palotás házunkban idegenek vendégeskedtek. Zavarta őket a falak ódon patinája: bemázolták rikitó festékekkel. Riasztotta őket a boltívek komoly hangulata: kulisszát ácsoltak alája, hogy eltakarja. De olesó volt a festék, lemosta egy augusztusvégi zápor. A kulisszát szétrongyolta a történelem első érintése.

S lám alig tisztult ki palotás házunk, máris honfoglaláskori vitézek fegyverzete csörömpöl benne, ódon termeiben bölcs fejedelmek lába dobban s taláros tudósok méltóságos alakja bolyong évszázados tékáiban. S ott áll előtte az ősi almafa, mely gyökereit a nemzet lelkébe eresztve termi változatlanul a művészetek örök gyümölcseit.

A Zápolya-utcai ősmagyar vitéz mögött ott állanak végtelen sorban bajvivó elődeink, kik fegyvert markoltak s vért áldoztak ezért a földért s érettünk. Nincs szakadás a láncban: a sor végén magunk is ott állunk, honvédruhában s mindenre készen. Fegyvert markolva s vért áldozva, ha kell, a földért s azokért, kik majd utánunk jönnek a sorban. A fejedelmi sír mögött sok hant sorakozik s az államvezetői tudás, nemzetvédő akarat, építő lelkesedés és küzd, lobog és hitet tesz ma is ezen a földön. Tiszta kezek emelik magosra a tudomány fátylóját, melynek fénye évszázadok óta innen világítja be Keleteurópát. A művészet pedig virágzik, mint a mesebeli rózsató, a hamuból, vérből s könnyből kevert humuszon.

Ez együtt Erdély. A mesterséges ködtől megtisztítva, a valóság fényében. Erdély, melynek multja fölött bajnokok és fejedelmek, tudósok és művészek szelleme örökdió évszázadok óta s minden hamissággal szemben győzedelmesen. Ez a szellem ott áll ma is az államvezetők mellett, ott áll a tudomány aulájá-

ban, az alkotóművész gondolatának megszületésénél s a rivalda fényében egyformán. S ott áll a honvéd fegyvert markoló alakja mellett is, mindég mindenre készen s híven a multból visszatükröződő önmagához.

Wass Albert

ERDÉLYI ROMÁN UTAZÓ A MULTSZAZADI MAGYARORSZÁGRÓL

A nemzeti önismeret egyik legfontosabb feladatunk. Tükröt keresünk, amelyben nemzetünk őszinte képét pillanthatjuk meg. Kétségkívül igen tanulságos, ha ezt a tükröt idegen nemzet tartja elénk, még tanulságosabb, ha szomszéd nép, vagy éppen velünk egy területen, állandóan mellettünk lakó nemzetiségünk fordítja szembe velünk. Ritkán mutatja a legigazibb valóságot, de az idegenek érzelmeiről híven tudósít, elárulja természetesen megnyilvánulásaink egy-egy olyan vonását, melyet nem érzünk hibának, de elég ahhoz, hogy rossz hírnevünket táplálja a népek tudatában. Megtudjuk, hogy a megfigyelések mennyire csak a felszínt horzsolják és mennyire csak a külsőségeket veszik figyelembe s ezáltal mennyi kárt okozhatnak felületességükkel. Az érdekesség és tanulság vonz, ezért lapozunk fel egy több mint százéves román naplót.

Ion Codru Drăgușanu (1823—84), fogarasi román, Szentpétervártól Nizzzáig beutazta az akkori Európát s több ízben útbaejtette Magyarországot. Úti naplójában néhány jelentéktelen, közkeletű megjegyzést helyez el. Így például a nizzai farsangról szólva, megállapítja, hogy a franciák léha kánkánjához képest a magyarok csárdása valósággal isteni tánc. Megörökíti avignoni élményei közül a magyar káromkodással való találkozását. Ez

¹ Călătoriile unui Român Ardelean în țară și în străinătate. 1835—44. Peregrinul Transilvan. Kiadta: C. Onciu. Valenii de Munte, 1910.

úgy történt, hogy a kikötéskor a nagy forgatagban rátaaposott valakinek a lábára, mire az illető nagy hangosan pár vaskos magyar szót vágott hozzá. »Mivel már évek óta nem hallottam ilyen édes hazai hangokat, ilyen távol a magam s e káromkodás szülőföldjétől, varázslatként ütötte meg fülemet s megfordulva egy »ebadtá«-val válaszoltam, mire hirtelen egy »pur sang« magyartól öleltem át, aki honfitársának nevezett« — írja Codru Drăgușanu (141. l.). Legutolsó párizsi levele mottójául »az erdélyi testvérnemzet, a magyar« nép mondását választja: »Gyere Rózsám Enyedre, Ott a világ közepe!« (244. l.). Majd mikor egy orosz herceg titkárává szegődik, magyarnak adja ki magát. Hálából »a kölcsönvett nemzetiség hozta sikerért« levelét ez alkalommal magyarul zárja be: »Isten áldjon meg!« (197—198. l.)

Ezek az apró megjegyzések is elárulnak valamit: azt, hogy 48. előtt az erdélyi román értelmiség mennyivel realisabban gondolkozott népének a Kárpát-medence életteréhez való alkalmazkodásáról. Ennek a világlátott utazónak realis szemlélete és bátorsága volt tükröt fordítani saját fajtája felé: »Az adót nincs miből megfizetnünk, de a zsidónak kell, hogy jusson, mert lám tartozunk neki... jajgatnak az emberek, hogy szegények. Akinek két ép marka van, gazdag ember.« A jobbágyok felszabadítása ha nem is hozott különösebb változást az életviszonyokban, szabad napokhoz juttatta a népet: »Az emberek napokat nyertek, a napokból pedig pénzt lehet csinálni! A mi emberünk nem szeret dolgozni, napszámra elpipál az asszony mellett a tűznél, vagy alszik az árnyékban a fa alatt, vagy iszogat a zsidónál a kocsmában. Hát ne legyen szegény, hát ne legyen buta? Mondtam már, hogy a szegénység a butaságból származik... Így nyertük meg a nyelvünket is, melyet nem ismerünk s mellyel következképpen

nem tudunk élni. Térjünk magunkhoz, vetközzük le a lustaságot s rázzuk le magunkról a butaságot. A jobbágságnak vége, de az emberek most kényszer-jobbágykodás helyett, jókedvükből szolgálnak s nem hogy maguknak használnának inkább, ragaszkodnak a rossz szokásokhoz, mint a vak a kerítéshez.»

Minden kíséző magyarázat nélkül álljon itt alább a Magyarországról szóló levél legfontosabb részeinek fordítása:

Bécs, 1838, december.

»Extra Hungariam non est vita: Si est vita, non est ita.«

»Bukarestnek Bécs, de még Pest, vagy Temesvár mellett is faluformája van, akár az építkezéseket, akár az intézményeket nézed... (25. l.).

Ezzel már be is fejezhetném, de hát akkor miért írtam levelem elejére ezt a rendkívül jellemző magyar mondást; noha keresztül utaztam Magyarországon, annyit mondhatok csak, mint a cigány a mennyországról...

Eltékozva a városoktól, nem sok különbség van Magyarország és Havasalföld között. Ugyanaz a lapos síkság, mint odaát, a Kárpáton túl, ugyanazok a rozoga, gyatra fedelű kunyhók, mint Romániában mindenütt. A magyar alföldnek van még egy ékessége, a homokvilág, de a pusztai magyarok még mezítláb is sarkantyút viselnek s olyan rongyosak, hogy rossz rájuk nézni, amit a románoknál, akár-milyen nyomorultak is, nem láthatasz.

Az utak úgy vannak, ahogy Isten megteremtette azokat; akárcsak Romániában senki sem szentségtelelti meg a természetet keze munkájával.

Az igazi Magyarországon, újjel utaztam át Szegeden, ahol először ettem életemben paprikást, afféle megpaprikázott magyar csulama²-t,

². Fűszeres, húsos török étel.

mely csípi a szádat s égeti még a lelkedet is. Még egy nagyobb, 30.000 lelkes falun, Kecskeméten haladtunk keresztül és végre megérkeztünk Pestre; a város éppen akkor lábait mosta a kiáradt Dunában, mely egyedül választja el ikertestvérétől, Budától.

Mindkét városban sok megrogygánt házat láttam; gyenge anyagokból, égetetlen téglából és döngölt földből készültek, mivel az erdők messzesége miatt itt fahiány van.

Nagy volt a nyomorúság.

Buda csodálatos helyen fekszik, egy magas hegy tetején s nincs szebb valami, mint a Nádori Palotától alátekinteni Pestre, a Duna s a partmenti utcák hosszában.

Magyarország abban is hasonlít Romániához, hogy noha csakugyan mindenben bővelkedő ország, a lakosok — a közmondás szavával élve: a cigány is a maga iovát dícséri — a haza értékeit mértéken felül hirdetik.

Azt mondják a románok, hogy aki iszik a Dâmbovița vizéből, nem válik meg tőle többé; a magyarok is azt mondják, hogy Magyarországon kívül nincs is élet s ha van, az nem lehet olyan.

Ez onnan van, hogy ezekben a részekben, benépesítetlenek lévén, a világ minden nemzetének a söpredéke megfordult, majd e szemetek a lakosság felszínhabjává válnak, magukba gyűjtve a zsírját, mert nem hiába mondják: gazdag ország, rossz berendezés.

Eppen így minden francia borbélyból tanár lesz Bukarestben s ahány szélhámos van, az mind orvos, akik kicsavarják az aranyat bojárjainkból, csak mert jól tudnak hazudozni — franciául.« (29—30. l.)

Egy évvel később ezt írja:

»Pesten kiszálltunk az »Árpád«-ból, bevonultunk a »Magyar Királyné«-szállóba a Dunaparton s három napig időztünk.

Egyik este sétálni indultam a hajóskapitánnyal — olasz ember — s egy amolyan városi »kaszinó«-ba

tértünk be, ahol számos tanulmánygyógyó ifjú gyűlt össze, köztük két földi, két erdélyi is. Ezekkel, kérésükre, beszédbe elegyedtem; látták rajtam, hogy Erdély nem idegen számomra, noha nem árultam el nekik, hogy magam is erdélyi vagyok. Mások is odajöttek, amint meghallották, hogy hol olaszul, hol románul beszélgetünk, végül hogy mindnyájan megértjük egymást, németül indítottuk meg az általános társalgást.

A magyarok, ázsiai nép lévén, a vendéglátás erényét nagy mértékben örökölték s azt szenvedélyként gyakorolják rendes és rendkívüli esetekben.

Arról szó sem lehetett, hogy könnyen szabaduljunk az ifjú uraktól... Az ebéd alatt előhoztam, amiket nem rég láttam Olaszországban, dicsőítettem Romániát, ami illendő is, távol lévén hazától. Végül felmelegedve a kítűnő budal bortól, majd meg egészen feltűzelve a tokajitól, az én ifjaim nem ügyeltek többé a szájukra s úgy belerántottak a politikába, hogy reszketni kezdtem, azt hívén, hogy még mindig a Lajtán túl vagyok.

Barátaim hamarosan megnyugtattak, Magyarországon beszélhetsz a kormány ellen, akárcsak Bukarestben. Más dolog az újságokba írni, mert azok szigorú cenzurának vannak alávetve.

Tapasztaltam, hogy a magyar mágnások, mint a román bojárok, vagyonukat idegen országokban szórják szét, de nem igen bocsátják meg nekik a párisi kalandozásokat, mint a mi bojárjainknak, sem a német szabadegyetemen nem folytathatják tanulmányaikat.

A magyar erősen büszke, gőgös nemességére és megveti a kereskedést, meg az ipart, nem kevésbé a gyakorlati ismereteket. Élete a politika, a pereskedés és a falusi gazdaság. Ez utóbbit azonban kezdetlegesen úzi, mellőzvé az előbbre haladott külföld eredményeit.

Noha e tekintetben a magyarok

igen hasonlítanak a mi bojárjainkhoz, mégis már korábban, mintha nagy lépést tettek volna előre a haladás útján és igyekeznek lerázni magukról a középkori hagyományokat, melyek már ugyanis messze meghaladták az idők határait.

A haladásnak Magyarországon Széchenyi István gróf adott nagy lökést...«

Itt következik Széchenyi különféle alkotásainak elsorolása s reményét fejezi ki, hogy Románia sem fog már soká elmaradni reformok kereszttüvelében s hogy a bojárok is több tudományos műveltségre fognak szert tenni, »mely teljességgel hiányzik belőlük s amellyel számos magyar szerelte fel magát«. Ezután pedig egy olyan kitétel következik, mely méltán elgondolkoztathatja ma is szomszédainkat:

»A kultúrában, mint a természetben, a szomszédot hamarabb utánozza az ember, mint a távolit és könnyebb lépést tartani a lassan járóval, mint azzal, aki rohan.« (51—53. l. Bukaresti levél.)

Még egy jellemző és ma is időszzerű megjegyzést idézünk:

»...Szomorú, hogy Magyarországon az iparos- és kereskedőosztályt mind csak az Izrael fiai képviselik...« (75. l.).

Salamon Sándor

A SZÉKELYFÖLD ANYA- ES CSECSEMŐVEDELME- NÉK KÉRDÉSE

A kolozsvári gyermekklinika felépülése a kultuskormány megértő támogatásával, reméljük, csak idő kérdése. Az a nagy lelkesedés és segíteni akarás, amely e kérdésben társadalmunk minden részét megmozgatta, bizonyíték, hogy tudatosan vagy sejtve, egyre többen figyelnek fel népünk legértékesebb biológiai értékhozójára: a csecsemő, a gyermek megtartására és gondozására nagy kérdé-

sejre. Az egyetemi klinika azonban a legeszményibb működései lehető-ségei birtokában is, lényegénél fogva, legfeljebb csak központi, tudományos irányító és szakorvos-utánpótló szerv lehet a csecsemő-és gyermekhalálozás elleni küzdelemben. Így ezen a téren kétségkívül az egyik legelső és legfonto-sabb feladat mielőbbi munkába-

állítására méltó keretek között, de a tulajdonképpeni küzdelem a vidéken dől el. Az erdélyi magyarság csecsemőhalálozás elleni küzdelmének súlypontja természetesen ott kell hogy legyen, honnan biológiai megújódását várhatja. S ez a négy székely vármegye.

A Székelyföld csecsemőhalálo-zása az utóbbi években így alakult:

	100 élveszületettből elhalt egy éven alul:		1929—38.		1941.		1942 I—VI. hó	
	Összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	
Csik — — — — —	7379	16.7	564	12.5	360			
Udvarhely — — — — —	6249	16.6	468	14.7	192			
Háromszék — — — — —	4780	13.7	325	9.4	145			
Marostorda — — — — —	13698	16.1	1022	14.9	547			
Négy megyében — — — — —	32107	15.7	2379	12.8	1244			
Magyarországon összesen	301133	15.1	36195	13.1	19514			

Az 1929—38-as évek átlagában a székely vármegyék csecsemőha-lálozása magasabb volt, mint az országos átlag, a megyék közül is egyedül Háromszéké alacsonyabb. A legutolsó, 1941-es évben már a négy megyéé is alacsonyabb volt, mint az országos átlag. Ez biztató jel. De nagyobb távlatban vizsgálva, míg a Csonkaországban cél-tudatos és határozott szociális és közegészségügyi munka eredmé-nyeként lassú, de állandó csökke-nés figyelhető meg, itt ez a folya-mat esetleges, egy-egy jó esztendő után újabb kiugrás észlelhető és a javulás sokkal kisebb mérvű.

Erdélyi viszonylatban Három-szék a szász vidékek arányszámait mutatja, míg Udvarhely, Maros-szék és különösen Csík megközelíti a nyugati, délnyugati megyék ka-tasztrófálisan magas csecsemőhalá-lozását. Ha az 1929-es arányszá-mot 100-nak vesszük, az 1929—38-as átlag arányszám Csikban 82, Udvarhelyben és Háromszékben 90, Marosban 83, ami ismét a javulás kis mértékére mutat, igaz, ezek az arányszámok 1941-ben határozot-tan csökkentek, de 1942-ben ismét emelkedő jellegük van.

A magas csecsemőhalálozási arányszám azt jelenti, hogy tíz év alatt kerekén 32.000, s még a mai javulás mellett is évi 2000—2500

csecsemő pusztul el. Nem foglal-kozhatunk itt ennek okaival rész-letesebben, csak kiemeljük, hogy például 1934-ben az egy éven alul elhalt csecsemők szinte 80%-a Csik, Udvarhely és Háromszék megyé-ben még az első félét sem érte meg s 33%-a az első harminc nap-ban halt meg. A halál oka az ese-tek 50%-ában koraszülöttség és általános gyengeség, további 33 százalékában bélhurut és 11%-ában a légzőszervek megbetegedése volt. Az újszülött és korai csecsemő-halálozás magas arányszáma álta-lánosságban a születés előtti és utáni anya- és csecsemővédelem el-hanyagoltságára, a halálozás okaik-nak megoszlása emellett még a tervszerű, általános egészségvédelmi munka hiányára mutat. Ez a meg-szállás idején az egész területen általános jelenség.

Az 1914—18-as világháború előtt az ország nem ismerte fel a szé-kely megyék biológiai jelentőségét, így anya- és csecsemővédelmi in-tézményeket majdnem egyáltalában nem állított fel; a román uralom természetesen ugyancsak nem so-kat tett, így 1942-ben a székely vármegyék anya-, csecsemő- és gyermekvédő szervei a következők (megjegyzendő, hogy az egészség-védelmi köröket és a napközi ott-honokat 1940 óta állították fel):

A négy székely vármegye csecsemő- és gyermekvédelmi szervei 1942-ben:

	Csik	Három- szék	Maros- Torda	Udvar- hely	Összesen:
Egészségvédelmi körök zölk- kereszties szolgálattal	7	6	8	4	25
Gyermek-kórház v. osztály	---	---	---	---	---
Gyermek-menhely	---	---	1	---	1
Szülő-otthon	1	---	---	---	1
Szülő-otthon épülőben	2	2	2	2	8
Szülő-osztály	---	1	---	---	1
Bölcsőde	---	1 (gyári)	---	---	1
Napközi otthon	} rendes	---	6	---	6
		} nyári	---	7	6

Jelenleg csak Csikban működik egy szülő-otthon, különben az egész Székelyföldön egyetlen egy gyermek- vagy csecsemőkórház, korszerű szülő-osztály vagy bábaképző nincs. A nagy társadalombiztosító intézeteknek sincsen csecsemő- vagy gyermekosztályuk, sőt nincs szakorvosuk sem.

A csecsemőhalálozás ellen folytatott küzdelem elválaszthatatlanul összefügg az anvédelemmel, a szülő nő és újszülött legmesszebbmenő gondozásával, ami az általános szociális és egészségügyi intézkedéseken túl, elsősorban szakembert és intézményeket követel.

A Székelyföld csecsemőhalálózása, az ellene való védekezés, a fokozott anya- és csecsemővédelem ezen a helyen nem erdélyi kérdés, egyetemes magyar kérdés. Azá teszi a székely nép biológiai ereje, a székelység természetes szaporodása.

A négy székely megyében a születések arányszáma 1000 lélekre számítva 1929—38 átlagában 27,5, míg a trianoni országban 22,3. Így az utóbbi sokkal jobb általános halálózási arányszám mellett is kevésbé gyarapszik, a székelység természetes szaporulata ez évek átlagában 9,8 volt, az országos 6,8-al szemben. 1941-ben az országos születési arányszám 20,3, a székely megyéké 25,8, a természe-

tes szaporodás az országos 6,4-del szemben 10,7.

Ez az egészséges természetes szaporulat eredményezte, hogy míg 1930-ban a négy székely megye kerekén 700.000 lakosa a trianoni ország lakossága számához viszonyítva 8%-nak felel meg, ugyanakkor 1929-től 1938-ig, tíz év alatt, a székely vármegyék szaporulata a csonkaországi születések 10,7 százalékanak és a természetes szaporulat 12,0%-ának felel meg.

Még szembetűnőbb a székelység életereje, ha az 1941-es adatokat vetjük össze. A négy székely vármegye lakossága 1941-ben 732.728, az élveszületések száma 17.993, ezerre 25,8, a természetes szaporulat 7540, ezerre 10,7%, csecsemőhalálozás 12,8%.

Hat dunántúli megye: Baranya, Fejér, Somogy, Tolna, Vas és Zala összes lakossága 2.175.586, az élveszületések száma 31.240, ezerre 17,1, szaporulata 6710, ezerre 3,7, csecsemőhalálozása 11,5, tehát a majdnem háromszor nagyobb népesség egy év alatt kevesebb lélekszámmal szaporodott. A születés, halálozás és csecsemőhalálozás magas arányszámú életerős, fiatal népességeket jellemeznek. A székelyföldi anya- és csecsemővédelem tervszerű fejlesztésével ezt a népünk számára felmérhetetlen értéket kell méltó megbecsülésben részesítenünk.

Tonk Emil